

Hvordan laves en dansk film? Sådan!

af Mogens Svane Petersen og Kaare Schmidt

Jeg har en idé til en film, sagde jeg. – Har du det, sagde konsulent, hvilket navn må jeg skrive på checken?

Så let går det nok ikke. Men enhver kan jo få en idé, og støtteordningen skal bl.a. sikre fornyelse. Derfor er de indledende faser i ovenstående model ikke kun til benefice for garvede filmfolk og almindelig produktionspraksis men har også en slags workshop-karakter, hvor nye talenter kan få chancen til at bryde ind i det ellers ret lukkede, højprofessionelle produktionsmiljø.

Det faldt i øvrigt en tidligere konsulent for brystet, at nogen faktisk benyttede muligheden. På Det kgl. Teater kunne man da ikke bare komme med en idé til en opera uden at være professionel. Men måske er det netop derfor der er så få nye operaer?

Bortset fra det, så starter en film med en idé, som der kan søges støtte til videreudvikling af på Filminstitutet (FI). Hvis bolden ruller, så involveres FI fra den ene side og en privat producent fra den anden i stadig højere grad, indtil finansieringen, hvor producenten tager over, og præ-produktionen, hvorfra producent og instruktør styrer pro-

jektet igennem produktionen og post-produktion. Så overlader producenten filmen til udlejeren, der i mellemtiden har fundet premierebiografer og fastlagt lanceringsplan. Efter rundgangen i biograferne følger regnskabs time, gevinst eller tab fordeles mellem producent og Institut.

Modellen viser et typisk forløb i alle faser. Men filmproduktion er en kreativ proces, der godt nok har et vist standardiseret mønster men også rummer en masse variationsmuligheder, både planlagte og det modsatte (f.eks. når det siler ned, mens hele holdet er klar til solskinsscenen i haven).

De fire første faser angår etableringen af et projekt, de tre næste (5-7) projektets gennemførelse, og de sidste lanceringen af den færdige film, den økonomiske opgørelse og videresalg til video og eventuelt TV. Indtil fase 5 kan projektet standses nårsomhelst, herefter hænger man på det, og en færdig film udsendes, uanset resultat (mens det i udlandet er sket, at den ender på hylden, fordi man ikke også vil tabe penge på lanceringen).

Fase 1

Ansøgeren er i praksis ofte en instruktør eller evt. en forfatter, som kan være opfordret af en instruktør, en producent eller en konsulent til at finde på eller forme en idé.

Ansøgeren præsenterer sin idé for en af Institutets konsulenter, ofte i form af en *synopsis* på f.eks. én side med tematik, handlingskonflikt, og evt. forløb beskrevet i et par sætninger. Princippet er: jo kortere formuleret, des mere præcist og klart tænkt.

En producent kan være kontakten, men skal der penge ind i det videre arbejde, så må de i reglen komme fra FI, hvor konsulent kan indstille til *idé-udviklingsstøtte* (tidligere kaldt *treatment-støtte*), typisk 5-10.000 kr.

Fase 2

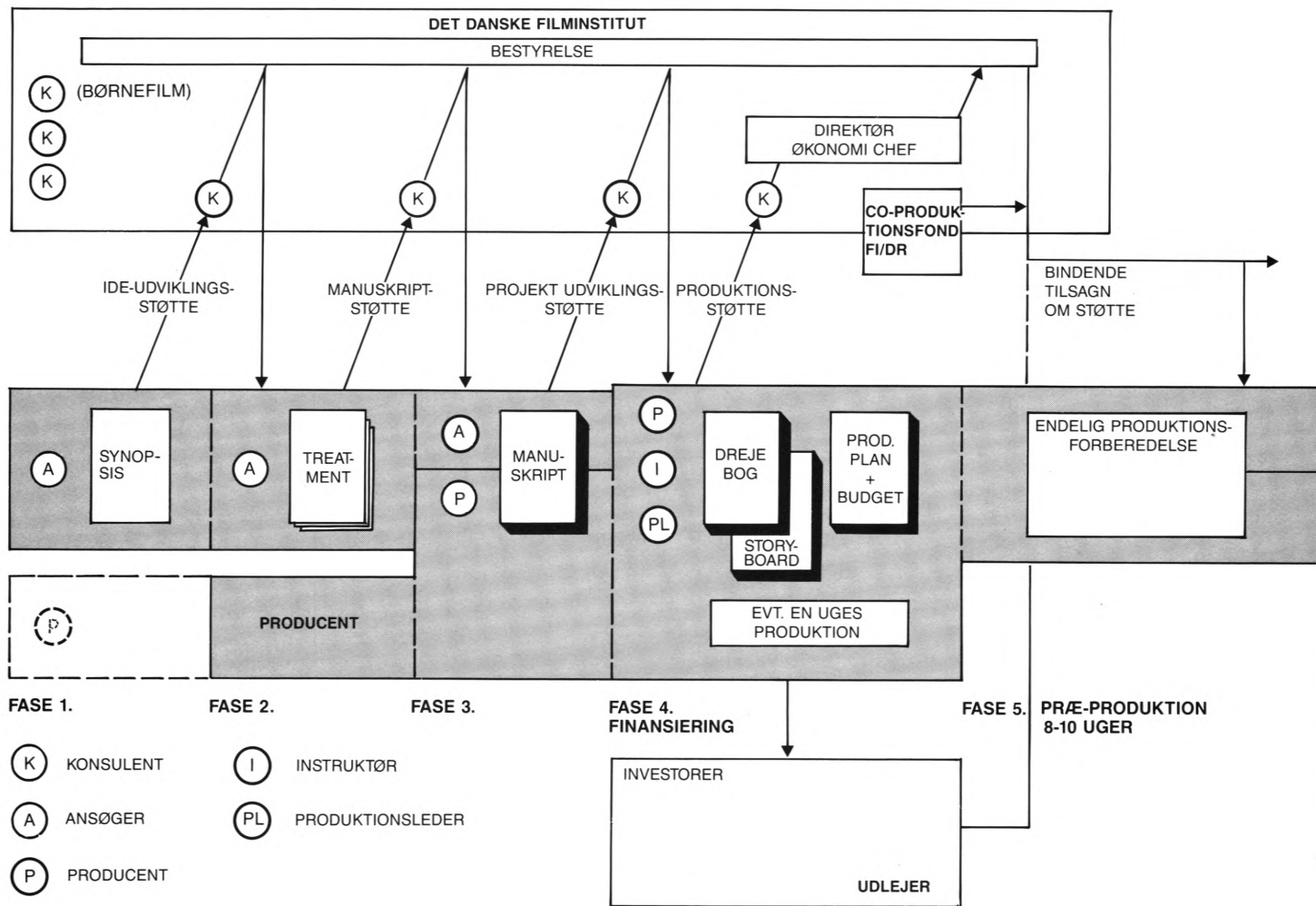
Ansøgeren beskriver ideen fyldigere i et *treatment*, f.eks. på fem sider, med handlingsgangen i store træk og lidt om den stilistiske udformning. Her kontaktes oftest en producent, som kan give sit besyv med, når konsulent overvejer om der nu er basis for indstilling til *manuskriptstøtte*, typisk 20-30.000 kr. Den ydes ligesom idéstøtten til ansøgeren personligt og skal ikke tilbagebetales med mindre projektet realiseres, hvor begge dele så indregnes i budgettet.

Fase 3

Ansøgeren udarbejder et detaljeret *manuskript* med komplet dialog samt sceneangivelser og regibemærkninger (eksteriør/interiør, dag/nat, evt. noter om personer, f.eks. „overrasket“). Som tommelfingerregel gælder, at én manusside svarer til ét minut i den færdige film (ren dialog fylder mindre, egentlige scenebeskrivelser mere), så manuskriptets omfang vil ligge på 90-110 sider for en film planlagt til 100 minutter. Under arbejdet vejledes forfatteren ofte (men næppe ofte nok) af producenten, så tingene holdes indenfor det teknisk og økonomisk mulige. Er der problemer i arbejdet, kan der søges om *supplerende manuskriptstøtte*. Godkender konsulent manuskriptet, kan producenten nu søge *projektudviklingsstøtte*, typisk 250-300.000 kr.

Carlo har just fået en fed idé til en ny film!

Fase 4

Producenten modtager projektudviklingsstøtten og overtager styringen. Producenten hyrer instruktør (der kan være identisk med manuskriptforfatteren) og produktionsleder til det videre produktionsforberedende arbejde, der omfatter drejebog og „casting”, produktionsplan og budget.

Drejebogen er en produktionsteknisk beskrivelse af filmen, hvor manuskriptet er „brudt ned” i en detaljeret beskrivelse, indstilling for indstilling, med billedudsnit (total, nær), kameravinkel, kamerabevægelser (kørsel, panorering), bevægelsesretninger i billedet, lys og lyd m.v. Komplicerede scener, f.eks. med stunts og special effects, kan beskrives i tegninger af hver indstilling, og i enkelte tilfælde laves en sådan *storyboard* over større dele eller hele filmen.

Drejebog og eventuelt storyboard er det endelige kreative grundlag for filmen og dermed instruktørens og produktionsholdets vigtigste værktøjer under optagelserne. Men foreløbig anvendes den af produktionslederen i dennes research over behovet for locations, studiefaciliteter, dekorationer, kostumer, rekvisitter og statuer m.v. Sammen med instruktøren vælges de egnede skuespillere (casting), fotograf, klipper, komponist og

teknikere, som dog først ansættes i næste fase, hvor optageperioden endeligt fastlægges og de forespurte kan se om de kan binde sig.

De senere år har flere producenter også anvendt noget af projektudviklingsstøtten til f.eks. en uges optagelser til vurdering af projektet og af instruktøren, såfremt denne er debutant.

Research og drejebog fører til en produktionsplan, som igen danner basis for et budget. Producenten kan så gå på jagt efter de private penge og en udlejer (hvilket også kræves af FI, så filmen er sikret biografudlejning på forhånd). Herefter laves en *finansieringsplan*, der omfatter producentens og eventuelle andre private investorers egenkapital og den nødvendige offentlige støtte fra FI og evt. Co-Produktionsfonden FI/DR (hvortil FI og Danmarks Radio indbetaler lige meget, 6 mio. kr. hver i 1985).

Med alt dette under armen kan producenten nu søge *produktionsstøtte* hos FI, hvor konsulenten fortsat vurderer det kunstneriske (bl. a. i nærmere forhandling med instruktøren), mens direktør og økonomichef vurderer det økonomiske (ofte i lange forhandlinger med produktionslederen) forud for bestyrelsens endelige godkendelse.

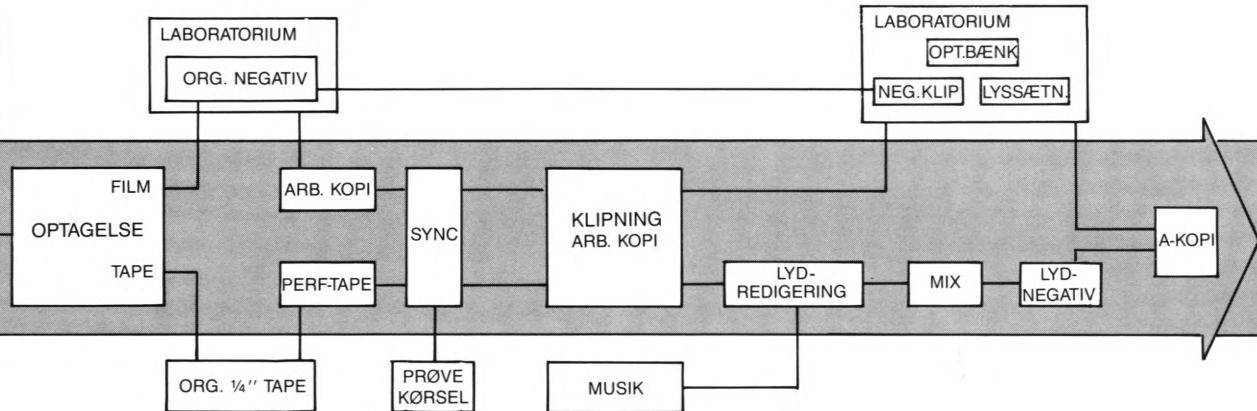
Fase 5

Producenten får *bindende tilsagn om støtte* (lån), der udbetales i rater; første rate når egenkapitalen er opbrugt og sidste når filmen er færdig (A-kopi). Undervejs indsendes hver 14. dag „kostrapport” over pengeforbrug til FI.

Nu starter den egentlige præ-produktion, hvor produktionsleder og instruktør laver den endelige produktionsplan, i forbindelse med ansættelse af teknisk stab, udformning af skuespillerkontrakter, booking af atelier og rekvisitter, optageudstyr og andet teknisk grej, aftaler vedrørende locations, transport, hoteller m.v. Desuden testes filmmateriale, lys, stunts og special effects, og der holdes læseprøve med skuespillerne, i reglen kun én dag, hvor der i udlandet bruges flere dage (i det hele taget har danske film kortere præ-produktion, mindre forberedelsestid, end udenlandske. I gennemsnit anvendes mindre end 2% af de samlede udgifter hertil).

Hermed skemalægges selve produktionen i detaljer, og der laves „skydeliste”, hvor rækkefølgen af optagelserne er brudt om på den mest rationelle måde (så man ikke skal tage to gange til Langtortistan for at få to scener derfra til filmens begyndelse og slutning). Så er man klar til optagelse.

PRODUKTIONSSTAB:
 Instruktør (instruktørassistent)
 Produktionsleder (indspilningsleder)
 Script
 Fotograf (fotografassistent)
 Belyser (Belysningsassistent)
 Tonemester (assistent = boomer)
 Scenograf (assistent)
 Chef-regisør (assisteret)
 Kostumier
 Sminkøse
 Stille-fotograf
 Chauffør
 Elektriker
 Håndværkere, kantinefolk (location) m.fl.

FASE 6. PRODUKTION
 8-15 UGER

Fase 6

Produktionsfasen og den efterfølgende post-produktionsfase har arbejdsprocesser og rutiner, der i store træk er bestemt ud fra teknikken og således nøje defineret i forvejen.

Produktionslederen varetager de praktiske forhold omkring indspilningen. Instruktøren leder den kreative afvikling, både *instruktion* af skuespillere (hvor den diskontinuerte rækkefølge stiller store krav til begge parter) og *iscenesættelse* af øvrige aktiviteter foran kameraet, placering af rekvisitter og dekorationer, samt lyssætning og kamera-gang. Det sker i samarbejde med fotograf og lysmand, tonemester, scenograf m.v. og med hjælp fra scriptgirl (der holder rede på detaljerne) og diverse assistenter. I dansk film er der færre specialister og dermed mindre arbejdsdeling under de primære funktioner end det kendes fra det store udland.

Klaptræet er blevet symbol på film og filmproduktion, og dets funktion er da også central. Som det ses i modellen optages billede og lyd med hver sin teknik og bearbejdes hver for sig, men de skal jo helst fungere synkront i den færdige film. Klaptræet inleder hver optagelse (hvorefter instruktøren råber action! eller værsgo -!), så man bagefter kan finde den præcise billedrude, hvor klappet ses og finde samme sted på lydbåndet.

Efter hver dags optagelser sendes 35 mm filmen til fremkaldelse på laboratoriet, hvor *negativet* herefter opbevares, og der trækkes en 35 mm *arbejds kopi*. Lyden optages på kvarttomme tape og overspilles til *perf-tape*, der er med samme perforationshuller og i

FASE 7. POST-PRODUKTION
 25-30 UGER

den halve bredde (17½ mm) af film-arbejds kopien. Billede og lyd kan dermed let holdes synkront i klippebordet, hvor de to strimler kører parallelt. Optagelserne („rushes”, „dailies”) og synkroniteten checkes dagen efter indspilningen af instruktøren m.fl. ved en prøvekørsel.

Produktionsomkostningernes fordeling

1985-gennemsnit – i procent

Udgifter under forberedelsen	1,6
Manuskript	2,9
Produktionshold, total	38,1
Instruktion	4,9
Stab	4,4
Teknikere	22,5
Andre	6,3
Skuespillere	10,3
Musik	1,3
Atelier- og materielleje	11,9
Materialer	5,2
Filmmaterialer	4,7
Laboratorium	4,3
Diverse (rejser, hotel m.v.)	18,4
Kopier, trailere	1,5
(ialt 8,6 mio kr)	100%

Kilde: T. Bak Jensen

Tallene gælder 1985 men viser ikke afgørende udsving 1980-85, bortset fra Diverse, der ellers typisk ligger på 12%, men i 1985 indeholdt særligt store rejseudgifter, da tre film havde optagelser i udlandet.

Fase 7

Med alle optagelser i kassen overlades materialet nu til efterbearbejdelse (post-produktion). Blandt de forskellige optagelser af samme indstilling er de bedste valgt ud, og i arbejds kopi klippes de i første omgang sammen til en råklippet version af hele filmen ud fra drejebogen. Men de færdige optagelser svarer ikke altid til de forestillinger, der opstod ved skrivemaskinen, og nye ideer er indlemmet undervejs (ifølge T. Bak Jensen rapporten er råfilmforbruget steget 1980-85 fra 20.000 til 30.000 meter i gennemsnit pr. dansk film, der i færdig form ligger omkring 2.500 meter).

Den egentlige klipning er således en ny, kreativ fase, hvor der kan ændres i filmens overordnede struktur og forløb, og hvor der ofte ændres i rækkefølgen af de enkelte indstillinger i en scene (samme tid og sted) og i scenernes rækkefølge i en sekvens (afrundet handlingsdel). Under optagelserne søger man at dække sig ind, f.eks. ved at gennemspille hele scenen i hver enkelt indstilling, så klipperen frit kan skifte mellem total, nær osv. men ændringerne under klipningen kan være så radikale, at det kræver supplerende optagelser. Desuden vil ikke kun ekstraoptagelser af samme indstilling men også hele scener, evt. sekvenser, ryge ud med samt personer og handlingstråde, så forløbet strammes op.

Dette forstås af klipperen, som ser materialet med nye øjne i forhold til produktionsholdet, og som af og til har reddet – eller spoleret – en film i klippebordet. Dog er instruktøren også tæt involveret i arbejdet og skal

Oviris produktionshold i Valbystudiernes parisiske gade.

godkende det færdige resultat („final cut“). Ved hjælp af kantnumre, indfotograferet i både originalnegativ og arbejdskopi, kan laboratoriet foretage den endelige *negativklipping* helt præcist ud fra den færdigklippede kopi. Fra negativet trækkes positiv-kopi, og i denne proces gennemføres ved hjælp af filtre en *lyssætning*, hvor optagelser med forkert farvetone rettes op eller en speciel farvetone tilføjes. Der kan også laves billedmix i *optisk bæk*, hvor specielle overgange lægges ind, såsom overtoninger og wiper (et billede skubber et andet ud i en eller anden geometrisk figur).

Under klipningen bruges originallyden, og derefter udbygges lysiden med *eftersync*, nyindsplining af replikker, der ikke er gode

nok i originalen, *lydeffekter*, der skal underbygge og forstærke forskellige scener, og *musik*, der komponeres specielt til den enkelte film. De enkelte lyd-lag redigeres på hvert sit perf-tape, som til sidst mixes sammen og konverteres til et optisk spor på 35 mm film – *lydnegativet*.

Samtidig med lyssætningen indkopieres lydnegativet med det optiske tonespor, og dermed foreligger den første kopi af filmen, *A-kopien*, der samtidig udløser den sidste rante af FI-støtten. *A-kopien* er sjældent perfekt, så lyssætning m.m. justeres til næste

kopi, B-kopien. Ofte accepteres først C-kopien, som så danner model for de følgende distributionskopier. Gennemsnitligt laves nu ialt elleve kopier til en dansk film (heri indgår i reglen A- og B-kopierne, der udsendes til fjerne småbiografer – en kopi koster ca. 15.000 kr. at fremstille). Rekorden har *Yes*, *det er far* med 25 kopier.

Fase 8

Filmen overgives til udlejeren (der kan være identisk med producenten, f.eks. en afdeling af samme firma), som står for lanceringen: biografspredning, reklame m.m. Før i tiden fik en film premiere i én biograf og spredtes langsomt – i få kopier – til resten af landet. Nu får næsten alle film fællespremiere i de større byer.

Danmarks 429 biografale (1985) er fordelt med 139 i hovedstadsregionen, 186 i bykommuner i provinsen og 104 i landsdistrikter. I aftaler mellem udlejere og biografer om priser og afregningsformer er biograferne inddelt i kategorier efter indtjening, fra A1 (premierebiografer i København) til C-biografer med lav omsætning, typisk beliggende i landdistrikter. Biografernes betaling af filmleje til udlejeren er inddelt i maksimum og minimum procentsatser efter biografkategori (lavest i C), og for udenlandske film endvidere i filmkategori (dyrt importerede film højt maksimum osv.), mens danske film er „frit forhandlelige“. I C-biograferne er maksimumlejen for danske støttede film dog 25% af biografens netto-billetindtægter på filmen for at hjælpe de små biografers økonomi. Gennemsnitslejen på alle film er 42%, på danske film 46%. Derudover er der enkelte eksempler på „block-booking“, hvor en udlejer som betingelse for at biografen får en sællert kræver, at der samtidig lejes nogle bundskrabere.

Op til 20% af lejeindtægterne på danske film går til udlejeren, resten til producenten. Af 1985s samlede billetindtægter på 252 mio kr. tjente de danske film 44, hvoraf 24 gik til biograferne, 4 til udlejeren og 16 til producenterne. Halvdelen af de danske films indtjening, 22 mio kr., kom fra årets premierefilm, hvor filmlejen er højere end for de ældre film.

I regnskabet overfor FI skal først dækkes producentens lanceringsomkostninger. De varierer meget fra film til film, men ligger gennemsnitligt på 400-500.000 kr. Derefter fordeles indtægterne efter følgende prioritering:

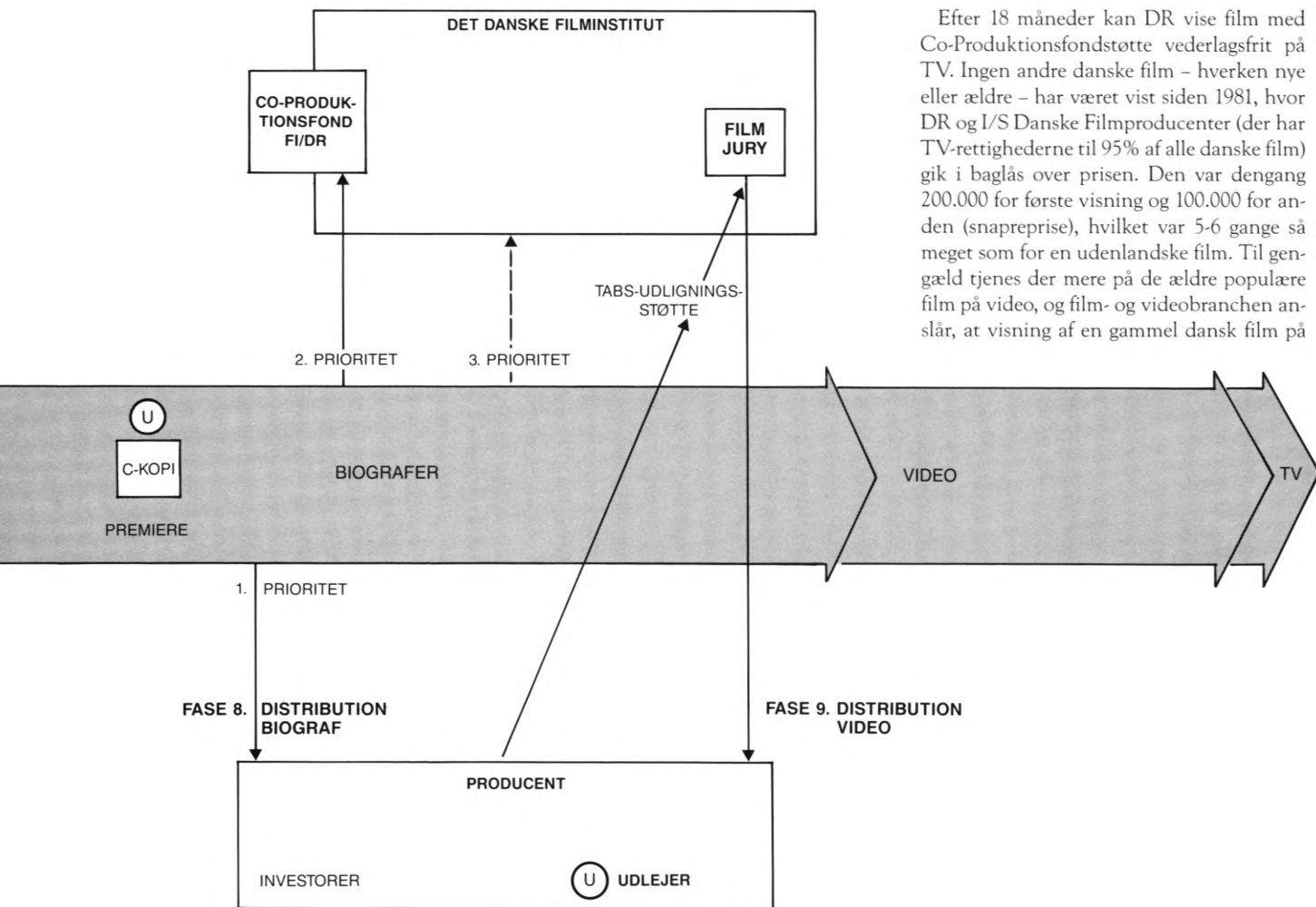
1. Producentens udgifter og anden privat investering (egenkapitalen).
2. Fortjeneste til producenten på 100% af egenkapitalen (før 18.6.1981 kun finansieringstillæg 20% og fortjenestetillæg 20%, ialt 40% af egenkapitalen).
3. Producent og FI deler indenlandske indtægter i forhold til deres andele af investeringer.

Produktionsomkostningernes udvikling

	antal film	omkost. i mio. kr.		budgetoverskr.	vækst *
		bredde	gns		
1980	12	0,7- 3,6	2,4	6%	
1981	15	0,2- 7,4	2,7	13%	1%
1982	7	3,2- 6,4	4,2	19%	41%
1983	12	0,9- 8,9	5,2	13%	17%
1984	14	1,2-11,5	5,7	17%	3%
1985	9	4,0-17,1	8,6	37%	43%

* vækst i faste priser (korrigeret for inflation) i forhold til foregående år.
Kilde: T. Bak Jensen

En god del af omkostningsstigningerne er opstået ved budgetoverskridelser, især på lønninger og her især på teknikere, der udgør den største enkeltpost. Årsagen kan derfor være længere optagetid end beregnet.

Efter 18 måneder kan DR vise film med Co-Produktionsfondstøtte vederlagsfrit på TV. Ingen andre danske film – hverken nye eller ældre – har været vist siden 1981, hvor DR og I/S Danske Filmproducenter (der har TV-rettighederne til 95% af alle danske film) gik i baglås over prisen. Den var dengang 200.000 for første visning og 100.000 for anden (snapreprise), hvilket var 5-6 gange så meget som for en udenlandske film. Til gengæld tjenes der mere på de ældre populære film på video, og film- og videobranchen anslår, at visning af en gammel dansk film på

steringen (før 18.6.1981 gik 90% til FI og 10% til producenten). Udenlandske indtægter deles fifty-fifty.

4. Er hele støtten tilbagebetalt til FI, tilfaldet yderligere indtægter producenten.

Såfremt Co-Produktionsfonden FI/DR har skudt penge i fillmen, får den sin andel først af de midler, der går tilbage til FI. Som fond kan den have indtægter til anvendelse i nye film, mens de indtægter, FI selv opnår, går lige i statskassen. Af de 44,5 mio kr., som fonden siden oprettelsen i 1980 til udgangen af 1984 havde investeret i 23 film, blev 0,2 mio tilbagebetalt. Til gengæld har DR ret til at vise filmene to gange gratis 18 måneder efter biografpremieren. FI havde siden støtteordningens start i 1973 og frem til og med 1984 ydet støtte i form af lån og garanti for lån på 199,5 mio kr., hvor 7,6 mio kr. (4%) blev tilbagebetalt. Resten – 191,9 mio. kr. på 116 film – figurerer i Hypotekbanken som producenternes gæld til staten.

Indspiller filmen væsentligt mindre end egenkapitalen, kan producenten søge *tabsudligningsstøtte* hos FI. Bestyrelsen afsætter årligt et rammebeløb, som forvaltes af en filmjury (1.7.1985-30.6.1987 Anders Bodelsen, Nina Malinovski og Poul Erik Søe), der dog nedlægges i det nye lovforslag, hvorefter bestyrelsen selv skal tage sig af sagen. Belø-

bet svinger omkring én million årligt, fordelt på 3-8 film. Der søges pr. 30 september for film, der har haft premiere i perioden fra 1. juli foregående år til 30. juni samme år, og de heldige, der bliver vurderet som både kunstneriske og tabsgivende nok, opnår i reglen kun dækning for en del af tabet. Støtten ydes som lån og påføres filmens gæld til FI.

Fase 9

Producenten kan videresælge filmen til videoudlejning 12 måneder efter biografpremieren. Som håndfast tommelfingerregel gælder, at biografsucceser også bliver videosucceser, og omvendt. Så det er et mindretal af de støttede film, der kan hjemspille større summer på video. Per Holst har for nyligt solgt videorettighederne til *Walter og Carlo – Op på fars hat*, samt sine øvrige film, til Polygram for hvad rygterne kalder et rekordstort beløb.

På længere sigt vil der givetvis kunne hentes gode supplerende indtægter her, men for tiden er det almindeligt at videoudlejeren får hovedparten, da distributionsomkostningerne er ret store. Hvor biografudlejeren kan få op til 20% af filmlejen, skal producenten af en dansk film på video have mindst 35%, så udlejeren kan altså komme op på 65% af indtægterne.

TV – der lægger landet øde – medfører et tab i biograferne og hos videoforhandlerne på én million. TV2 vil dog formentlig føre til genåbning af forhandlingerne.

Filminstituttets regnskab 1986

Filmproduktion	55,599 mio kr.
Manuskripter m.v.	8,610
Film lån	41,289
Indfrielse af lånegarantier	5,700
Co-prod. m. DR	1.000
Tilskud	2,791 mio kr.
Import, distr., forevisning	1,639
Festivaler	0,857
Publikationer	0,195
Stipendier	0,050
Medproduktion	0,050
Det danske Filmstudie, tilskud	0,750
Den danske Filmskole	10,295
Det danske Filmværksted	3,581
Det danske Videoværksted	1,398
Det danske Filminstitut	7,822
IALT	82,236 mio kr.
Garantier for lån afgivet i 1986 kr. 6,1 mio	